

7. Настенко Л.Г. Педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук: спец. 13.00.04 "теорія та методика професійної освіти" / Лариса Григорівна Настенко. – Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – 12 с.
8. Введение в философию: учеб. пособие для вузов / Авт. колл.: Фролов И.Т. и др. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Республика, 2003. – 623 с.
9. Чобітько М.Г. Самовдосконалення студентів-майбутніх учителів у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М.Г.Чобітько // Педагогіка і психологія. – 2004. – №1 (42). – С. 57-69.

Анотація

У статті дидактично і теоретично обґрунтовуються педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю. Також розглядається самостійна робота студентів у центрі самопідготовки, лінгафонному кабінеті та науково-методичних лабораторіях, як шлях до саморозвитку і формування вчителів нового типу, здатних до роботи в умовах інноваційності, варіативності, мобільності та модернізації.

Аннотация

В статье дидактично и теоретически обосновываются педагогические условия профессионального саморазвития будущего учителя филологического профиля. Также рассматривается самостоятельная работа студентов в центре самоподготовки, лингафонном кабинете и научно методических лабораториях, как путь к саморазвитию и формированию учителей нового типа, способных к работе в условиях инновационности, вариативности, мобильности и модернизации.

Summary

The article didactically and theoretically deals with the pedagogical conditions of professional self-development of the future teacher of philological specialization. This article also considers the independent work of students in the self-access teacher development center, the language laboratory and science methodical laboratories, as a way to self-development and formation of teachers of the new type capable to work in conditions of innovations, mobility and modernization.

Ключові слова: педагогічні умови; професійний розвиток; професійний саморозвиток; самовдосконалення, майбутній вчитель; центр самопідготовки.

Ключевые слова: педагогические условия; профессиональное развитие; профессиональное саморазвитие; самоусовершенствование, будущий учитель; центр самоподготовки.

Key words: pedagogical conditions; professional development; professional self-development; self-improvement, the future teacher; the self-access teacher development center.

Подано до редакції 14.03.2011.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, проф. Калініною Л.В.

УДК 37.026.9

© 2011

Лазарєва Т.А.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ТЕХНОЛОГІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Навчальна діяльність студентів вищих навчальних закладів являє собою складний процес. Досвідчені педагоги [1-8] виділяють декілька етапів процесу організації навчальної діяльності: мотиваційний; операційно-пізнавальний; рефлексивно-оціночний етапи. Основними функціями мотиваційного етапу навчальної діяльності є:

- утворення ціленаправленої активності;
- спонукання до діяльності;
- формування поведінки студента.

На операційно-пізнавальному етапі здійснюється засвоєння навчального матеріалу, формування навчальних дій та операцій, умінь та навиків.

На рефлексивно-оціночному етапі студенти навчаються аналізувати власну навчальну діяльність, оцінювати її, виявляти помилки.

Визначені етапи є взаємозалежними. Так, пізнавальна діяльність не можлива без бажання, інтересу до пізнання нового, а аналіз діяльності може бути здійснений лише після виконання конкретних дій.

Важливе значення в процесі навчальної діяльності відводять мотивації. Сьогоднішні умови розвитку економіки країни, зміни, що відбуваються в системі вищої освіти впливають на мотивацію студентів вищих навчальних закладів до навчальної діяльності. Визначення рівня сформованості мотивації до навчання та розробка системи факторів, які впливають на процеси її формування та керування є актуальною проблемою педагогіки вищої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Факторам формування та керування процесами мотивації навчальної діяльності присвячені роботи відомих

педагогів та психологів, таких як Л.І.Божович, Є.П.Ільїн, В.І.Ковальов, А.М.Леонтьєв, А.К.Маркова, Н.Г.Морозова, Л.М.Фрідман, Г.І.Щукіна, В.А.Якунін [1-8]. Досліджуючи процес мотивації навчальної діяльності педагога та психологи використовували різні методи: спостереження, анкетування, бесіду, природний, лабораторний та психолого-педагогічний експеримент та ін. Вони визначили, що мотивація не є сталим процесом та може швидко змінюватися за рахунок як зовнішніх, так і внутрішніх факторів. І педагоги, і психологи стверджують, що для проведення цілеспрямованого навчального процесу та формування особистості майбутнього інженера-технолога важливим є визначення рівня мотивації навчальної діяльності.

Формулювання цілей статті... Основною метою даної роботи є:

- проведення дослідження рівня мотивації навчальної діяльності студентів та аналіз результатів цього дослідження;
- визначення закономірностей формування мотивації навчальної діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження... Мотивація є основою навчальної діяльності студентів у вищих навчальних закладах. Вона впливає на відношення студентів до навчання; до майбутньої професії; на успішність, витрати часу, необхідні студенту на навчання; визначає міру складності та легкості навчання. Навчальна мотивація формується на основі потреб, мотивів, цілей, намірів, бажання, інтересу.

За результатами роботи [6] найбільш важливими для навчальної успішності студентів є пізнавальні, соціальні, мотиви професійних та творчих досягнень, мотиви особистісного престижу.

Для визначення рівня сформованості мотивації студентів існує багато методик. В нашому дослідженні використовувалася методика, яка була запропонована Т.І.Ільїною "Мотивація навчання у ВНЗ" [2]. Завдяки цієї методики можна визначити рівні сформованості:

- пізнавальної мотивації за шкалою "придбання знань" (бажання до придбання знань, допитливість, інтерес до навчання);
- професійної мотивації за шкалою "оволодіння професією" (прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувати професійно важливі якості);
- соціальної мотивації за шкалою "отримання диплома" (бажання мати престижний диплом, а не знання).

В експерименті брали участь студенти Української інженерно-педагогічної академії технологічного факультету спеціальності "Професійне навчання. Технологія харчової промисловості та організація громадського харчування" третього, четвертого та п'ятого курсів (табл. 1). Саме з третього курсу студенти починають вивчати дисципліни, які є професійно-орієнтованими. Дослідження проводилося у весняному семестрі, після того як студенти третього курсу вже розпочали вивчати спеціальні дисципліни.

Таблиця 1

Характеристика учасників дослідження	
Курс	Кількість студентів
3	38
4	24
5	22
Разом	84

Для дослідження рівня сформованості мотивації навчання у ВНЗ студентам було запропоновано відповісти на 50 питань анкети. Кожна відповідь оцінювалася балом в залежності від значущості – від 1 до 3,6. Максимальний бал за шкалою "придбання знань" складав 12; за шкалою "оволодіння професією" та "отримання диплома" – по 10 балів. В результаті анкетування визначали відсоток студентів, у яких рівень мотивації був низьким, середнім та високим (табл. 2).

Високий рівень мотивації по шкалі "придбання знань" зафіксовано у студентів 3 курсу – 52,7%.

Таблиця 2

Результати анкетування студентів за шкалою "придбання знань"			
Курс	Рівні сформованості мотивації, %		
	низький	середній	високий
3	2,6	44,7	52,7
4	16,7	37,5	45,8
5 – «спеціалісти»	61,5	23,1	15,4
5 – «магістри»	44,4	33,3	22,3

Якщо на першому та другому курсах вивчалися загальноосвітні дисципліни, то на третьому курсі студенти почали вивчати професійно-орієнтовані дисципліни з осіннього семестру поточного навчального року, а саме: "Технологія виробництва продукції ресторанного господарства", "Товарознавство", "Процеси та апарати харчових виробництв", "Технологічне обладнання харчової галузі", "Харчові технології", "Управління якістю в харчовій галузі". Навчальний матеріал цих дисциплін є основним у підготовці фахівців освітньо-професійного рівня "бакалавр", містить інформацію про способи переробки сировини, виробництво харчової продукції та їх якість.

При спостереженні за поведінкою студентів на заняттях виявляється зацікавленість, бажання поглибити теоретичні знання, сформувати уміння та навички, які будуть необхідні у майбутній професійній діяльності за кваліфікацією “інженер-технолог, викладач”.

У студентів четвертого курсу рівень мотивації за визначеною шкалою дещо знижується та складає 45,8%. Пояснюється це тим, що на цьому курсі здійснюється поглиблене вивчення професійно-орієнтованих дисциплін та втрачається первинна зацікавленість до навчального матеріалу. Крім того, деякі зі студентів вже мали можливість працювати за спеціальністю на робочих місцях низької кваліфікації (помічник повара, офіціант, посудомийник), для яких не потрібні глибокі теоретичні знання та уміння. Саме невідповідність замов вищого навчального закладу до рівня підготовки бакалаврів та низький рівень кваліфікаційних вимог до робочих професій у підприємствах харчової галузі зумовили зниження рівня мотивації до навчання студентів.

Найгірша ситуація щодо формування мотивації навчальної діяльності простежується у студентів п'ятого курсу за освітньо-професійним рівнем “спеціаліст”. Високий рівень сформованості мотивації за шкалою “придбання знань” зафіксовано лише у 15% студентів, низький рівень – у 61,5%. Студенти цього курсу вже пройшли практичну підготовку на практиках: першій та другій виробничій, технологічній. Більшість з них тимчасово працювали за спеціальністю на робочих місцях повара, офіціанта та ін. Виконання обов'язків на цих робочих місцях чітко регламентовані та не потребують прояву спеціальних знань, умінь та творчих здібностей. Це впливає негативно на мотивацію студентів до навчання.

Але у тих студентів, які мали можливість пройти технологічну практику в науково-дослідних інститутах або у науковій лабораторії підприємств харчової галузі та виконувати обов'язки інженера-технолога, інженера-лаборанта з контролю якості харчової продукції, рівень сформованості мотивації до навчання збільшився. У співбесіді з такими студентами вони з жвавим інтересом розповідали як здійснювалася їх робота, що нового вони побачили, як застосовували знання та уміння, вказували на деякі недоліки у навчальному процесі.

Зниження мотивації до навчання у порівнянні зі студентами 3 та 4 курсів пояснюється і тим, що у студентів 5 курсу починають налаштовуватися сімейні відносини, здійснюється пошук робочого місця, та їх більше цікавлять соціальні проблеми та шляхи вирішення.

Дещо краще ситуація спостерігається при анкетуванні студентів п'ятого курсу освітньо-професійного рівня “магістр”. Високий рівень мотивації до навчання показали 22,3%.

Сучасна кризисна ситуація, яка торкнулася багатьох науково-дослідних інститутів, лабораторій, наукових відділів на підприємствах харчової галузі негативно впливає на навчальну мотивацію цих студентів. Побувавши на практиці у цих відділах, студенти побачили їх проблеми: низькі заробітні плати, відсутність необхідного обладнання та грошей на їх закупівлю та ін. Більшість студентів були розчаровані та втратили бажання навчатися і отримувати знання. Ті студенти, які відвідували наукові відділи підприємств харчової галузі, котрі зуміли своєчасно зорієнтуватися на економічному ринку країни та досягли значних успіхів, стверджували про зацікавленість, бажання працювати та проводити дослідження, вирішувати проблеми, які вимагали прояви їх творчих здібностей.

Аналіз результатів анкетування студентів 3, 4 та 5 курсів за шкалою “придбання знань” надає можливості зробити такі висновки:

1) для підтримки пізнавальної мотивації у студентів бажано, щоб навчальний матеріал мав прикладний характер та був цікавим. Слід широко використовувати “ефект новизни” навчальної інформації. Активні методи навчання, які включають вирішення проблемних ситуацій, оригінальних та творчих завдань сприяють підвищенню мотивації.

2) Бажано направляти студентів на практику до успішних підприємств харчової галузі, які мають досвід роботи у кризисних ситуаціях.

3) На практиці студенти повинні ознайомлюватися з роботою та отримувати досвід роботи на посадах інженера-лаборанта, інженера-технолога, інженера-конструктора, праця яких пов'язана з постійним вирішенням виробничих проблем та проявом творчих здібностей. Виконання цих пунктів дозволить підтримувати навчальну мотивацію на необхідному рівні. Результати анкетування за шкалою “оволодіння професією” наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Результати анкетування студентів за шкалою “оволодіння професією”

Курс	Рівні сформованості мотивації, %		
	низький	середній	високий
3	21,1	34,2	44,7
4	20,8	37,6	41,6
5 – «спеціалісти»	61,5	23,1	15,4
5 – «магістри»	22,3	66,7	11,0

З таблиці видно, що високий рівень мотивації до оволодіння професією проявили студенти 3 та 4 курсів. Втрата інтересу до майбутньої професії у студентів 5 курсу пояснюється появою соціально значущих проблем та

переходу студентів у “доросле життя”. Спостерігається підвищення соціальної мотивації за рахунок зниження мотивації до оволодіння майбутньою професією.

За шкалою “отримання диплома” було визначено результати, які представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Результати анкетування студентів за шкалою “отримання диплома”

Курс	Рівні сформованості мотивації, %		
	низький	середній	високий
3	2,6	31,6	65,8
4	4,2	20,8	75
5 – «спеціалісти»	-	-	100
5 – «магістри»	-	33,3	66,7

Результати таблиці 4 підтверджують, що студенти більш мотивовані на отримання диплома, ніж на знання. Четвертий та п'ятий курси є випускаючими для студентів освітньо-професійних рівнів “бакалавр”, “спеціаліст” та “магістр”. Тому і показники мотивації отримання диплома на цих курсах у студентів найвищі. Деяко нижчі показники у студентів 5 курсу освітньо-професійного рівня “магістр”. Це пов'язано з тим, що деякі з них вирішують залишитися працювати на кафедрі, або навчатися в аспірантурі і для цих студентів отримання лише диплома не відіграє значної ролі.

Висновки... Проведене дослідження мотивації навчальної діяльності студентів відобразило проблеми, які існують і у вищих навчальних закладах, і в економіці країни.

Порівняно низький рівень мотивації навчання вказує, що навчальний процес здійснюється частіше за традиційною методикою. На заняттях недостатньо використовуються активні методи навчання та інноваційні технології.

Практична підготовка студентів, яка проходить на підприємствах харчової галузі, часто не відповідає спеціальності, яку отримують випускники. Бажано, щоб студенти на практиці отримували досвід роботи фахівців вищої категорії. При врахуванні усіх факторів сподіваємось і рівень мотивації навчальної діяльності буде високим.

Подальших досліджень потребує удосконалення методів та технологій навчання студентів з урахуванням мотиваційних компонентів.

Література

1. Божович Л.И. Проблема развития мотивационной среды ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков : статьи / Л.И. Божович. – М. : Просвещение, 1972. – С.7-44.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П.Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
3. Ковалев В.И. Мотивы поведения и деятельность / В.И.Ковалев – М. : Наука, 1988. – 192 с.
4. Маркова А.К. Мотивация учения и ее воспитание у школьников / А.К. Маркова, А.Б.Орлов, Л.М. Фридман. – М. : Педагогика, 1983. – 64 с.
5. Морозова Н.Г. Учителю о познавательном интересе / Н.Г.Морозова. – М. : Знание, 1979 – 78 с.
6. Шкуркин В.И. Мотивы как фактор эффективности учебной деятельности студентов медвуза : автореф. дис. ... канд. пед. Наук. – Москва, 1981. – 20 с.
7. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И.Щукина. – М. : Просвещение, 1971. – 187с.
8. Якунин В.А. Педагогическая психология / В.А.Якунин. – СПб. : Изд-во Михайлова, 2000. – 349 с.

Анотація

У статті розглядається проблема визначення рівня сформованості мотивації студентів 3-5 курсів. Проведено аналіз результатів експериментального дослідження рівня сформованості мотивації навчальної діяльності. Визначено, що мотивація залежить від зовнішніх та внутрішніх факторів. Підвищення мотивації навчання можливе при використанні активних методів та інноваційних технологій в навчальному процесі, а також належної практичної підготовки.

Аннотация

В статье рассматривается проблема определения уровня мотивации студентов 3 – 5 курсов. Проведен анализ результатов экспериментального исследования уровня мотивации учебной деятельности. Определено, что мотивация зависит как внешних, так и от внутренних факторов. Повышение мотивации учебной деятельности возможно при использовании активных методов обучения и инновационных технологий в учебном процессе, а также соответствующей практической подготовки.

Summary

The analysis of study's motivation was developed in the article. The study's motivation depends of external and internal factors. The active method of training and innovation technologies of study will raise motivation.

Ключові слова: мотивація, навчальна діяльність, інноваційні технології.

Ключевые слова: мотивация, учебная деятельность, инновационные технологии.